

A balra való kihelyezés optimalitáselméleti megközelítése

Előadásomban balra való kihelyezéssel szerkezeteket szeretnék vizsgálni, angol, német és magyar példák segítségével. A gondolatmenet kiindulópontja, hogy a balra való kihelyezés („Left Dislocation”, röv. LD) nagyban különbözik a szintaktikai topikalizációtól abból a szempontból, hogy a balra kihelyezett frázis az adott tagmondaton kívüli pozíciót foglal el, azaz a predikátum tartományán kívül esik. Ezáltal anaforikus kapcsolat alakul ki a kihelyezett frázis és a predikátum tartományán belüli rezumptív névmás között.

Többek között a következő érvek hozhatók fel a balra kihelyezett csoport mondaton kívüli pozíciója mellett: (i) beágyazott tagmondaton belül nem fordulhat elő, csak főmondat mellett; (ii) a kihelyezett főnévi, ill. pre- vagy posztpozíciós csoport, és a rezumptív névmás közötti kapcsolat nem érzékeny lokális megszorításokra.

Véleményem szerint a köv. pragmatikai kritérium miatt jönnek létre LD szerkezetek:

- (1) *Lambrecht's Principle of Separation of Reference and Role:*

“Do not introduce a referent and talk about it in the same clause”.¹

Lambrecht elve kimondja, hogy nem lehet egyszerre bevezetni egy új elemet a diskurzusba és ezzel egy időben beszélni róla, azaz topikká, logikai alannyá tenni. Feltételezem, amint azt pragmatikai felmérések is alátámasztják, hogy a balra kihelyezett frázisok új topik bevezetését szolgálják. Azaz az inputban ezek a frázisok [+új] és [+ról]² jegyet tartalmaznak, amelyek azonban nem jelentkezhetnek ugyanazon az elemen Lambrecht elve alapján. Ez „kettévágja” a frázist: a lexikai tartalom és a [+új] jegy a balra kihelyezett frázison jelenik meg, a grammatikai tartalom és a [+ról] jegy a hátrahagyott rezumptív névmáson. Így nem veszik el egy bemeneti jegy sem, viszont be kell illeszteni a szerkezetbe egy új elemet, a névmást.

Az LD-szerkezeteket három különböző típusú megszorításcsoport bírálja el. Az általános mondatszerkezeti megszorítások illesztő megszorításokat tartalmaznak, amelyek a predikátum, az alany és a vonzatok helyét határozzák meg (pl. ILLESZT(Predikátum-Vonzat), ILLESZT(Alany-predikátum)).

A hűségességi megszorítások azért felelnek, hogy a bemeneti és kész szerkezet elemei között egy az egyhez megfelelés legyen. A MAX-IO(jegyek) szabály kimondja, hogy minden inputban szereplő jegynek kell, hogy legyen kimeneti megfelelője, azaz nem törölhetünk pragmatikailag fontos jegyeket, pl. a [+új] vagy a [+ról] jegyet. A DEP-IO(elemelek) szerint a kimeneti szerkezet minden elemének kell, hogy legyen bemeneti megfelelője; azaz nem (vagy esetünkben csak korlátozottan) illeszthetünk be inputban nem szereplő elemeket a szerkezetbe. Ahhoz, hogy LD létrejöhessen, biztosan MAX-IO >> DEP-IO.

A pragmatikai vagy diskurzus-orientált megszorítások a topik funkciójú elemek helyét adják meg, ill. hogy mikor számít egy elem szintaktikai topiknak. Feltételezem, hogy a magyarban maga a [+ról] jegy is elég, hogy topikalizáljunk egy elemet, míg az angolban valószínűleg csak a prominens topikokat helyezzük mondat eleji pozícióba — ez megmagyarázza a rezumptív névmás eltérő elhelyezkedését a két nyelvben: az angolban VP-n belüli pozícióban marad, míg a magyarban a szintaktikai topik-pozícióban jelenik meg.

- (2) [+ról] & [+prom] ELSŐ: a prominens topiknak a szerkezet elején kell elhelyezkedni.

- (3) [+ról] ELSŐ: a topiknak a szerkezet elején kell elhelyezkedni.

- (4) PROM: a [+Prominens] megelőzi a [-Prominens] elemet. (Choi 2001)³

Szintén pragmatikai megszorítás Lambrecht elve (1), amely formalizálva (5):

- (5) *XP_{[+új][+ról]} .

¹ Lambrecht, Knud (1994): Information structure and sentence form. Cambridge: CUP. 185.o.

² A [+about] jegy magyar megfelelője, azt az elemet jelöli, amely szöveggrammatikailag topik funkciójú. Ez azonban nem minden nyelvben lesz szintaktikai topik is, ezért nem [+topik]-kal jelölöm.

³ Choi, Hye-Won (2001): Binding and Discourse Prominence: Reconstruction in "Focus" Scrambling. In: Legendre, Grimshaw, Vikner (szerk.). Optimality-theoretic Syntax. Cambridge, Mass.: MIT Press. 143-170.